

ДНЕВНИК 1887–1910.

(одломци)

1889.

30. септембар

Идеал спокоја је у мачки која седи.

1894.

1. мај

Ако други ишта побуђују у нама, то је рђав нагон за поседовањем; довољно је провести тренутак код њих да бисмо одмах пожелели да будемо код куће.

8. мај

Али господине, када би олуја односила толико жртава, по париским базарима већ би се дали наћи громобрани за двадесет девет суа!

11. мај

Све у свему, ја ипак пишем љубазна писма. Кад би људи знали то, желели би само путем преписке да ме упознају.

16. мај

Није довољно бити срећан: потребно је још да срећа заобиђе друге.

17. мај

Учинити нешто са страхом да се убије теле, пас, птица, буба, цвет, поврћка, некаква трава, и са страхом да се хода по земљи.

22. јун

Дефинитивно, оно што ме спречава да се дивим Баресу јесте чињеница да је само неколико година старији од мене.

4. јул

Чувао је онај мирни израз својствен великој нацији.

11. јул

Шта ради птица док траје олуја? Не хвата се за грану, већ прати олују.

1895.

1. јануар

Преглед године. Недовољно радио: превише се суздржавао. Јер ја, који сам у животу претежно издашан, који се одвећ живчано трошим, у књижевности, чим се дохватим пера, почнем да оклевам, постанем превише свестан. Више не видим лепу књигу, већ лошу страницу која би ту лепу књигу могла покварити и која ме спречава да пишем. Понављати самом себи да је књижевност спорт, да у њој све зависи од методе која се данас зове вежбање. Нема опасности да ћемо превазићи своје границе издржљивости.

Недовољно излазио: треба се сусретати с људима да бисмо их ставили на место које заслужују. Превише презирао новинарство, ситне, досадне послове, чврге судбине. Недовољно читао грчку књижевност, премало латинску. Недовољно пуцао и возио бицикл: подвргнути се и једном и другом до мучнине. Мождани напор се након тога чини као некакав спас у манастиру у којем се може умрети.

Све више егоиста: неизбежно. Радити на спољашњости, покушати да срећу нађем само у угађању другима. Превише се плашио да се дивим књигама или нечему што је неко учинио. Каква манија: обраћати се људима бираним речима, а имати жељу да их загрлиш! Превише тражио од пријатеља, лицемерно, да хвале *Риђана*. Пустити ствари да иду својим током. Након обављена посла, оно *добро* што смо очекивали не долази, али долази онај кога нисмо чекали. Постоји правда, али онај који је доноси занима се нечим другим. То је један весели судија који нам се руга, који нас насамарује, али који се, кад се све узме у обзир, никад не вара.

Превише јео, превише спавао, превише се плашио олује. Превише трошио: није ствар у томе да се зарађује много новца, већ да се мало троши.

Превише презирао туђе мишљење у важним питањима, превише се обраћао другима у неозбиљним. Треба ли изаћи у овом капуту, ставити цилиндар? Биће кише, али ја нећу узети кишобран јер имам леп штап и хоћу да га виде.

Превише се радовао сажаљевајући туђу несрећу. Заузимао позу човека сигурног у себе. Превише глумио дечачића у друштву својих учитеља, а у друштву млађих, добродо великана који није крив што је генијалац.

Превише гледао у излоге да видим да ли су изложили мене, превише читао новине да видим спомињу ли ме. Превише слао, превише посвећивао књиге, опраштајући критичарима, изненада разнежен, због добра које су ми учинили тако што су о мени писали ни добро ни лоше.

Превише волео децу у пози доброг татице, превише испољио равнодушност према својој породици. Превише сажаљевао сиромаше, којима не дајем ништа под изговором да се никад не зна.

Превише саветовао друге да учине оно што сам наслутио да би им импоновало. Превише ствари заволео због других, а не због себе самог. Превише говорио о себи, о, превише, превише! Превише говорио о Паскалу, Монтењу, Шекспиру, а недовољно прочитао Шекспира, Монтења, Паскала.

Превише говорио пријатељима: „Ако умрем пре вас, молим вас да ме сахраните у Шитри-ле-Мину, а на гроб да ми ставите мало попрсје, с насловима мојих књига, ништа више.“ А онда, одједном: „Ма, ја ћу вас све надживети.“

Превише бринуо кад сам знао да ће неко да се побуни, превише ласкао да би мени ласкали.

Ја сам обичан бедник, знам то. Нисам поносан због тога. Свестан сам тога и опет ћу наставити тако.

Превише мрдао главу лево-десно у позоришту, као зимовка, да бих већ кокетирао са својом младом славом. Увек пребрзо ревидирао утиске. Превише читао Копеове¹ чланке да бих себи доказао да сам вештији од њега.

Лупам у прса, на крају кажем: „Уђите“ и себе примам веома добро, већ сам себи опростио. Превише хвалио мале часописе које никад не отварам, превише презирао новине од којих читам четири-пет дневно. Превише говорио о својој генерацији, превише крио своје године. Превише говорио о Баресу, а преретко „писао“ његово име.

Пио превише шартреза.

Превише пута рекао: „Оно мало доброг што мислим“ уместо „Оно мало лошег што мислим...“

18. јануар

Вешто срочена реч вреднија је од рђаве књиге.

19. септембар

Они се косо успињу према Богу.²

1896.

5. јануар

Толико је терао мак на конач да је почео да поставља замке у кавезу своје птице.

18. јануар

Задњица му се њихала лево-десно као фијакер на шинама.

Руменило: роса суза које ће да навру.

Видео сам птицу која је падала на земљу кад год јој се приспавало на грани.

Животиње у мени пре свега изазивају чуђење, као и све уосталом.

¹ Франсоа Копе (1842–1908), песник и романсијер. Сматра се да је, иако је био убеђени драјфусовац, променио тактику да би остао на линији листа *Echo de Paris* (упор. белешку од 23. фебруара 1898). (Прим. њрев.)

² Фрагмент из сачуваног дела рукописа, који је приређивач Анри Башлен изоставио из *Дневника*. (Прим. њрев.)

Одговор на свирепу шалу:

– О, ви то тако кажете само да бисте ме чикали.

Колико бисмо били бољи када се не бисмо бојали дебљег краја!

Хватање бележака: књижевно вежбање лествица.

Пријатељство празни више него љубав.

23. јануар

Ростан. Толико је слабог здравља да ће људи увек оклевати да признају да нема талента.

24. јануар

Ах, та села кроз која пролазимо и која ме више неће видети!

25. јануар

Прво признање: не разумем увек Шекспира. Друго признање: не волим увек Шекспира. Треће признање: Шекспир ме увек смара.

3. фебруар

– Кад ћете ћерку показати свету? – питао је г. Легран.

– О – одговарала је госпођа Морно – по добре коње се долази у ергелу: њих нема вајде водити на вашар.

Њене очи спавају као две птице.

Кукавичлук руку када му треба аплаудирати.

Глава му се окреће на врату споро попут баштенског сунца.

7. фебруар

Постоји само један разлог што још волим Ростана: то је страх да ће убрзо умрети.

– И? Шта имате да ми кажете?

Тако ме прима вечерас након што ме је натерао да позирам.

– Ви сте неподношљиви! – кажем му – Ја остајем млад и остављам вас вашој старости. Пријатан дан!

– Прекинемо! – каже.

Очи су му ситне и танке. Суче брке. Блед је.

– Ростане, међу нама има неколико кончића, неколико ситних харпуна које ћу пресећи.

– Пресеците!

И док затварам врата, чујем:

– Што је ово досадно!

Враћам се. Кажем му довиђења и како је ваздух пријатан.

– Лепо се забављајте – каже ми.

Дрхтим, а његове усне су побелеле. Можда обојица осећамо опорно задовољство у томе да један другом окренемо леђа!

Један пријатељ мање, какво олакшање!

10. фебруар

Оно „ко зна шта“ што краси неку жену: само то је важно.

13. фебруар

Куртлин каже:

– Жену треба тући кад не постоји други начин да је ућукате. Јесте, веома је љупко рећи: „Ја бих узео свој шешир и штап и отишао!“ Али то се не дешава. У току дана још се некако и може поднети. Срешћете пријатеље у кафани, причати, играти карте; али где ћете увече? Ја, на пример, не могу да спавам у хотелима без сата. Хоћу да знам колико је сати и не могу да спавам. И враћам се кући само да видим тачно време.

У сусрет јасноћи било којим путем.

29. фебруар

Када живимо интензивно, сасвим сигурно начињемо и туђе животе, који у исти мах неминовно јењавају.

2. март

Треба ли причати на кашичицу?

16. март

Зашто бих прижељкивао да о мени људи суде без грешке? Зар се и ја не варам када њих процењујем? Зар нисам увек на почетку непријатељ оних које ћу касније завоleti? Зар не презрем убрзо оне које сам пребрзо завоleo?

20. март

Оно мало светла у тајни која нас окружује допире из нас: то је лажна светлост. Тајна нам никада није показала своју.

На сваких десет година требало би поново завршити гимназију.

1. април

Испаљивати метке у паучину.

Кад пије заједно с неким паром, увек плаћа да би се помислило да је љубавник.

11. април

Небо се наставља на цреп с крова.

Она ме запита да ли вршим уступке Музама.

Платонска љубав у којој душе једна другој говоре „ти“.

Не живи! Задовољи се тиме да увек прижељкујеш да живиш.

17. април

Просјак гледа леп замак и узвикне:

– Ех, кад би овај замак био мој!

Чује да се може добити за парче хлеба.

Али он нема то парче хлеба.

Кад бих имао дара, имитирали би ме. Кад би ме имитирали, ушао бих у моду. Кад бих ушао у моду, убрзо бих изашао из моде. Дакле, добро је што немам дара.

24. април

За Катилу Мендеса.³ (...)

„Гадимо се фалсификатора, кривотвораца, лажних генија, идеала хвалисаваца и уста која се пуће. Великан сутрашњице, онај ко нам потпуно придобије срце, биће писац који неће имати храбрости да напише двеста страна и који ће сваког часа одлагати перо узвикујући: „Шта ћу ја овде, побогу? Шта ја овде радим?“

Мај

Ружама је крв ударила у главу.

Шитри. (...) Сви који су живели овде нису рођени кад и ја. А мртви ми кажу: „Пожури са животом!“

Не умишљај да постоје велики а непризнати.

Запитај се шта би било село кад би срушили цркву.

Јун

Стави мало воде у своју крв.

16. јун

Тврдим да опис који заузима више од десет речи више не може да се види.

³ Катил Мендес (1841–1909), француски песник. (Прим. њерв.)

Јул

Ко се труди да буде добар, увек је обмањивач. Треба се родити добар или се никада не бактати тиме.

Након што сам прочитао лекцију професора Карла Фогта о корисности кртице, убио сам једну једним пуцњем. Видео сам је како поново подиже своју куполу од бусања: двапут сам је већ уништио. Она је почињала изнова. Онда сам јој пробио рупу. Избацила је њушку напоље. Убио сам је као бог, својим громом, помало се присиљавајући, да видим како је то испало. За њу је то сигурно било као што је гром за мене, кад би ми опалио по глави. Убио сам је као да сам бог! Била је насред алеје. Није пратила штету садницама салате, до којих ми је тако мало стало. Убио сам је. Зашто? Зашто? А мачка је сада оставила говно на покривачу фотеље и нисам јој рекао ништа.

9. јул

Риђи стил. Кад би књижевност имала боје, моја би сигурно била риђа.

Уста су мало накриво, као трешња окачена о уво.

Олуја. Труд да сакријем страх од своје деце.

Ја сам створен само да слушам и да гледам како живи земља.

Патак: домаћи пингвин.

Сламени шешир за месечину.

Ја бих да будем међу оним великанима који су имали мало да кажу и који су то рекли у мало речи.

Не бунцам. Само живо осећам да вреди родити се и да је све остало бескорисно.

Кад бисте ме обавестили о смрти моје унуке коју много волим и кад би се у вашој реченици нашла нека сликовита реч, био бих њоме неизоставно очаран.

Одсутни увек направе кобну грешку: врате се.

Убод чиодом променио би ваше мишљење о двобоју.

Грациозни неспокој птичје главе на грани.

Два петла која су се потукла намртво јер су кукурикали у исто време.

14. август

И кад смо радосни на најзаразнији начин, чувајмо увек у дну душе један кутак за тугу. То нам је уточиште у случају изненадне узбуне.

Септембар.

Зец. Ирритира га кратак звук листа који пада. Нервира се као ми кад чујемо како нам шкрипи намештај.

18. октобар

Тајне странице *Риђана*.

Волео бих да сам велики писац и да ово што следи изразим речима довољно прецизним да се не учине превише природне.

Нисмо умели с устима. Ни она ни ја нисмо знали чему служи језик. Могли смо само да разменимо недовољне пољупце, по образима и гузовима. Голицам јој задњицу сламчицом. Онда ме је оставила. Не сећам се да ме је њен одлазак заболоо. Вероватно је за мене био ослобођење: већ ми није било мило да живим од стварности: дража су ми била сећања.

Госпођа Лепик имала је навику да се преда мном пресвлади. Да би везала гајтане на грудима, дизала је руке и врат. Такође, кад се грејала на огњишту, задизала је хаљину до колена. Требало је да видим њену бутину како сева, док се она, с главом у рукама, љуљала на столицу. Моја мајка, о којој говорим само са страхом, изазивала је похоту у мени.

А та похотљивост ми је остала у венама. Дању спава, али ноћу се пробуди. У присуству господина Лепика који чита новине и не гледа нас, ја узимам своју мајку која се нуди и враћам се у то крило одакле сам изашао. Моја глава нестаје у њеним устима. Паклени ужитак. Како ће тужно буђење сутрадан уследити и како ћу целог дана бити тужан! Одмах потом поново постајемо непријатељи. Сад сам ја јачи. Рукама којима сам је страсно грлио сад је бацам на земљу, гњечим; газим је и мрвим јој лице по плочицама у кухињи.

Мој непажљиви отац наставља да чита новине.

Кунем се, кад бих знао да ћу и ове ноћи сањати исто, уместо да легнем и успавам се, побегао бих из куће. Ходао бих до зоре и не бих пао од умора, јер би ме страх држао на ногама, у зноју и трку.

А шта је трагикомично: моја жена и деца зову ме Риђан.

19. октобар

Ужитак у губљењу полета.

21. октобар

Понекад ми се чини да живот додирујем прстом.

22. октобар

Уместо предговора стати пред огледало, изнети душу на видело и направити свој портрет. Назвати то *Моја њсиха* и начинити књигу од 4 франка за Меркур де Франс.

Моја психа. – Е па слушајте! Не волим своју жену. Не волим децу. Волим само себе. Често се питам: „Кад они умру, шта ћу осетити?“ И не осећам ништа, бар не унапред, ништа, ништа.

1897.

13. јун

Ја сам реалиста кога реалност жуља.

Обузет нездравим мислима, попут: „Кад би читава моја породица и сви они које волим по дужности изненада нестали... Кад бих напoкон био сам...“

19. јун

Пола два. Очева смрт.

За њега се може рећи: „То је само човек, обичан председник општине малог сиромашног села“, а ипак о његовој смрти говорити као о Сократовој. Не прекоревам себе што га нисам довољно волео: криво ми је што га нисам разумео.

После ручка сам писао неколико писама. Оглашава се звono колских врата. Мари, татина мала служавка, преноси да ме траже. Не зна зашто. Устајем, просто зачуђен. Можда забринутија, Маринет каже: „Идем и ја.“ Не журећи, обувам се и надувавам гуме.

СТИЖЕМ кући и видим мајку на улици. Виче: „Жиле! О, Жиле!“ Чујем: „Зашто се закључао?“ Изгледа као луда. Једва нешто узбуђенији него малочас, хоћу да отворим врата. Немогуће. Дозивам га: не одговара. Ништа ми не пада на памет. Помишљам да му је позлило или да је у башти.

Ударам врата раменом и попуштају.

Унутра дим и мирис барута. Отимају ми се крици: „О, тата, тата! Шта си направио? А, па лепо! Ха-ха-ха!“ Па ипак, још не верујем: мислим да се шали. И не верујем његовом бледом лицу, отвореним устима, ономе црном што се налази поред срца.

Борно⁴ који се вратио из Корбињија, који је ушао за мном у собу, каже:

– Треба му опростити. Тај човек је много патио.

Шта опростити? Каква идеја! Сад разумем, али не осећам ништа. Идем у двориште и кажем Маринети која је обрглила маму на земљи:

– Готово је. Дођи!

Она улази, усправна, сасвим бледа и гледа укриво, ка кревету. Гуши се. Раствара стезник. Може да плаче. Каже, мислећи на моју мајку:

– Не дајте јој да уђе. Она је луда.

Остајемо нас двоје унутра. Он је ту, лежи на леђима, раширених ногу, нагнутог попрсја, изврнуте главе, отворених очију и уста. Између ногу пушка, штап усмерен према улици. Руке су му слободне, испустиле су штап и пушку. Још су биле топле на чаршаву, нису се згрчиле. Мало изнад појаса, црна мрља, као мала угашена ватра.

26. јун

Не! Није нас упозорио. Често смо говорили о смрти, али не и о његовој. Фалило нам је римских врлина. Можда их је имао; ми не.

Био бих кривац и глупак кад из те смрти не бих умео да извучем наук.

Не може се плакати и мислити јер свака мисао упије по једну сузу.

⁴ Саветник у општини Шитри, пријатељ Ренаровог оца. (Прим. ђрев.)

28. јун

Све у свему, та смрт ме је учинила још гордијим.

21. јуна, у један сат, износимо ковчег кроз башту како мама и сестра не би чуле ништа. Људи чекају на путу. Већина на запучку носи црвене невене. Ту је г. Ерисон. Кажем:

– Посебно вам се захваљујемо на спремности да дођете.

Излазим на улицу. Мислим да ме сви гледају, да сам после оца ја најважнији човек на церемонији и да треба да се исправим. Тешко ми иде.

Полазимо. Десет општинских саветника се смењују носећи ковчег. На сваком кораку чује се како металне ручке ударају о његово дрво.

Пролазимо испред општине и цркве. Сунце нам туче у главу. Одасвуд пристиже свет који касни. У колима, отац Риго, председник општине села Марињи, од 84 године, и његов син који као да је старији од њега.

Гробље. Рака је ту, у ћошку, поред пута.

Г. Билијар узима реч и јасним, бираним гласом чита своје писмено опраштање, гледа ме после сваке реченице, каже: „сарадници“ уместо „суграђани“, онда одједном стаје: изгубио му се један лист. Дуго ћутање: у ваздуху се осећа злоба. Крај импровизије или рецитије напамет. Г. Ерисон долази за њим и веома узбуђен каже три речи. За све то време често стављам руку на главу. Тешко ми је од сунца.

Чекамо. Више ништа. Желео бих да расветлим смисао те смрти, али ништа. Бацамо невене у раку. Мало земље се одрања. Нема поворке за руковање с нама. Починемо да се удаљавамо. Остајем ту, остајем ту. Ах, јадно глуматало! Осећам да то чиним помало намерно. Зашто, јаднице? Зар сва остала осећања нису моја, као што је туга?

Свим тим људима као да је било нелагодно да се, из пристојности, придруже церемонији без свештеника. Ово је сигурно прва цивилна сахрана у Шитрију.

3. јул

Понекад, не одолевајући жељи да га сабласно имитирам, застанем насред пута и отворим уста као он на одру.

По први пут откако је сахрањен прошао сам поред гробља. Махиално сам застао. Значи, ту је, на неколико корака, с друге стране зида, лежи на леђима и већ је изједен.

Поштедео нас је призора свог пропадања, толико да ми се чини да се убио у пуној снази, чак ми се чини да је мене надјачао.

7. јул

Моја лењост у сећању на његову смрт налази окрепљење и изговор. Прија ми само да гледам призор који ми је толико запрепастио очи.

Више не могу да читам. Вреди ли ишта најлепша реченица после једног лепог чина? Ово ће бити велика брана у мом памћењу.

13. јул

Његов гроб ме не растужује, вероватно зато што је он тамо. Али кад с пута гледам кућу у којој се убио, његову кућу, и кад не видим њега с леђа, како седи на свом зиду,

скрштених руку, и кад не видим његову белу браду под сламеним шеширом, тужан сам што га ту више нема.

А шта би било да је промашио? Да се само опрљео? Да није имао снаге да испали и други хитац? Да ми је повикао, уз крв и сузе у устима: „Докрајчи ме!“ Шта бих ја учинио? Да ли бих био довољно великодушан да узем пушку или да га угушим загрљајем?

16. јул

Мој отац. Гадио се пролива и био је пресрећан кад је могао чврсто да прдне.

20. јул

И већ ми је потребно да ми падне мрак на очи да бих га видео.

26. јул.

Његова смрт ме је на неко време искоренила.

1. август

Очева смрт: као да сам написао добру књигу.

6. септембар

Они ретки тренуци кад смо срећни са свих страна.

30. септембар

Видим толико истанчано да ме боле очи.

Постигао сам идеалну штурост: више не осећам потребу да опишем неко дрво; довољно ми је да запишем његово име.

23. октобар

Никада ништа не обећавам јер имам лошу навику да одржим обећања.

1898.

18. јануар

– Изгубљено време никад се не може надокнадити.

– Хајде онда да и даље будемо готовани.

21. фебруар

Своје пријатеље не ваља упознати пре него што се прославе.

22. фебруар

Никада нисам приметрио да похвале које су мени упућене нису искрене.

Она се удаљи, својом уштинутом ситном задњицом.

23. фебруар

Зола је осуђен на годину дана затвора и казну од хиљаду франака.

А ја тврдим:

Да сам дубоко згађен, да ми је душу превршило гађење због осуде Емила Золе,
Да више ниједан редак нећу написати за *Echo de Paris*;

Да је господин Фернар Гзо,⁵ физички, један од најнижих људи које познајем, а да, с обзиром на баналност својих изјава намењених претплатницима, успева да ми остави утисак да је још нижи;

Да, иако сам професионалац у иронији, одједном постајем озбиљан и дође ми да плунем у лице нашем старом националном пајаци, г. Анрију Рошфору,⁶

Да је професор енергије Морис Барес само још један Рошфор у књижевности, мањег распона, и да ће тако бити све док га гласачи више не буду хтели за наивног општинског саветника;

Да г. Дримон⁷ нема никаквог талента, никаквог, и да ће се то приметити тек кад му се у руци поломи антисемитска играчка;

Да ће, уколико *Фијаро* хитно не промени име у *Барџоло*, Бомарше из гроба брже-боље устати и доћи да му извуче уши;

Да, баш зато што сам поносан што у њиховом тексту читам Французе, Расина, Лабријера, Лафонтена, Мишлеа и Виктора Игоа, срамота ме је што ме Мелин узима у уста.

И кунем се да је Зола невин.

И тврдим:

Да немам поштовања за наше војсковође које је дуги мир учинио поносним што су војници;

Да сам три пута присуствовао великим парадама и да ми је све то изгледало хаотично, надмено, глупо и детињасто. Од три официра који су ме произвели у запањеног каплара, капетан је био осредњи славољубац, поручник никоговић и женскарош, а потпоручник пристojни младић који је требало да дâ оставку.

Изјављујем да осећам изненадну и страствену наклоност према барикадама, и волео бих да будем медвед како бих лакше руковао најтежим деловима плочника, да, пошто нашим министрима није стало, од вечерас Републици, према којој осећам огромно поштовање, осећам нежност коју досад нисам ни према коме осетио. Изјављујем да је реч Правда најлепша у људском језику и да, уколико је људи више не разумеју, треба плакати.

Зола је срећан човек. Пронашао је свој разлог постојања и мора да захвали тим бедним поротницима који му поклањају годину хероизма.

И нећу рећи: „Ах, кад не бих имао жену и децу!... већ: „Управо зато што имам жену и децу, због тога што сам био човек онда кад ме то није коштало ништа, треба да будем човек и онда кад ме то може коштати скупо!“

⁵ Fernand Hau (1852–1899), власник новина *Journal*. (Прим. прев.)

⁶ Анри Рошфор (1831–1913), новинар и политичар, озлоглашени андидрајфусовац. (Прим. прев.)

⁷ Едуар Дримон (1844–1917), писац антисемита, оснивач листа *Libre Parole* (упор. 13. фебруар 1900). (Прим. прев.)

Пошто нису Јевреји, сматрају да су леви, паметни и честити. Барес, упрљан коке-теријом.

Ослобађам Зола. Уместо што га окружује ћутање, треба викати: „Живео Зола!“ Треба из најдубљих дубина изнедрити овај крик.

Барес, тај љубазни парфемисани геније, који је војник колико и Копе. Узгред изјављујем да би нас Копеова папска и самртничка поза одбила од поезије када би он био песник.

Барес, који је за време битке добио по прстима, који се упустио у пустоловину и држао се мирно, а који се враћа са својим ликом украћеног гаврана и кљуном свикнутим на деликатна ископавања, Барес који говори о домовини коју брка са својом гласачком секцијом и војском, којој не припада!

Каква интересантна контрадикција! Кад сте писац, мрзите гомилу; а као посланик, уздате се само у њу. Велики писац, али ситан човек који не чека да му народ пружи место у Комори, човечуљак који проси.

Наша влада коју чине цивили тако је пријатна према нашим ратницима да су јој они, како би се одужили, обећали да ће приликом следећег рата сви да се претворе у цивиле.

Копе који своје чакшире на трегере навлачи све до лица.⁸

Барес Јевреје части шалама којима су частили њега. Тај дивни писац се своди на игру око гласачких листића.

Жалостан час. Оптужба се извикује. Људи задихани као да трче на крају света. Суза сажаљења, беса и срамоте!

Ах, колико су књиге отежале!

Јавно мњење, та прљава и длакава маса.

Војска, та жива слика људског кича. Официри који се сматрају важним јер су на фракани као румене јабуке.

1. април

Колико је речи којима се никад нисам послужио! На пример, „застарео“.

Пиши само кад се умориш од гледања.

Воајер природе.

Врба с фризуром Алфонса Додеа.

Сести тамо где је мој отац волео да се смести и покушати да размишљам као он.

20. јул

Волим самоћу чак и кад сам сам.

8. август

Изаћи на цигарету ваздуха.

⁸ „Чакшире на трегере“, *culotte de peau*, у војничком аргоу значи: „стари војник“. (Прим. прев.)

1899.

19. април

Не могу да се задовољим испрекиданим животом: хоћу да осетим живот у сваком тренутку.

1900.

13. фебруар

Клодел руча. Говори о томе колико лошу слику афера Драјфус ствара о Француској у иностранству. Тај паметан човек, тај песник, смрди на бесног попа и опору крв.

– А шта ћемо с толеранцијом?

– Постоје куће за то, одговара.⁹

Они осећају богзна какву нездраву радост у заглупљивању и замерају другима због тога заглупљивања. Непознат им је осмех доброте.

Његова сестра у спаваћој соби држи Рошфоров портрет, а на столу *Libre Parole*. Жели да га следи у конзулатима.¹⁰

И тај песник се прави да разуме и цени само инжењере. Они производе стварност. Све је то банално.

Има ретку длаку и гледа те испод ока. Душа му слабо вари. Стално понавља колико мрзи Јевреје, како не може ни да их види ни да их омирише.

1901.

1. јануар

Овај *Дневник* ме празни. То није никакво дело. Као што ни свакодневно вођење љубави није љубав.

8. јануар

Живот може да поведе свуда под условом да га напустимо.

– Ала је ово дубоко!

– И глупо као све што је дубоко. А ово чак ништа и не значи.

1901

17. новембар

Просто пожелим да побесним што нисам Виктор Иго!

Виктор Иго само једном није оставио никакав утисак на мене: када сам га видео. То се десило на репризи комада *Краљ се забавља*. Учинио ми се стар и превише ситан,

⁹ Овде Ренар алудира на израз *maison de tolérance*, који значи „јавна кућа“. (Прим. њерев.)

¹⁰ Камииј Клодел. (Прим. њерев.)

отприлике онако како смо замишљали најстарије чланове Института, који је сигурно пун тих ситних стараца. Касније сам упознао Жоржа и Жану Иго. Није ми било јасно да могу да се моле другом богу осим њега.

Ја бих због њега жртвовао Лафонтена и све моје љубави.

Ростан и ја смо целе једне вечери понављали овај стих у којем има изузетне сликовитости:

Коса му на челу беше раздељена.

Њему самом не бих могао четири реченице да кажем о њему.

А има његових књига које нисам прочитао.

Могу да се шалим с Богом, са смрћу; не бих могао на Игоов рачун. Ниједна његова реч не може да изазове подсмех.

Читао сам мислиоце: они ме засмејавају. Врте се око суштинског. Не знам да ли је Виктор Иго мислилац, али на мене оставља такав утисак да, након што сам га прочитао, мислим махнито, широм отвореног мозга.

Мислим да се никад не бих усудио да му признам да и ја пишем.

Кад би ми неко, опскрбљен доказима, тврдио да Бог не постоји, дао бих му за право. Кад Виктор Иго не би постојао, свет у којем се креће лепота која ме опија потпуно би се смрачио.

То што сам видео Виктора Игоа није пореметило Виктора Игоа, али замерио сам себи што нисам имао довољно полета да га сагледам тако великог, на минут, упркос његовом ситном људском стасу. Излазио је држећи свог унука за руке.

У његово име улажем исто онолико смисла као у реч „Бог“. Он црпи сву моју способност за обожавање.

Критиковати Игоа! Кад гледам залазак сунца, шта ми значи да знам да он не спава, да се земља окреће око њега? Кад читам Игоа, шта ми значи да знам да пише овако или онако?

Као веома мали, рекао сам деди: „Колико мора да су срећни кад имају таквог деду!“ А мој деда, кога тиме нисам увредио, рекао је „да“, као и ја.

1903.

19. август

Тешко је бити добар када сте видовити.

1905.

7. јануар

Они тренуци у којима, из непознатог разлога, имам жељу да се казним.

11. октобар

Видим живот кроз очи кљусета.¹¹

¹¹ У оригиналу: „Je vois la vie en rosse“, што је пандан изразу „Je vois la vie en rose“, „Видим живот кроз ружичасте наочаре“. (Прим. прев.)

1906.

16. новембар

Баија оловку не процењује по мини.¹²

1909.

17. јун

Живот није способан да састави ни књижицу осредњих стихова.

15. јул

Они одуговлаче живот.

Август

Петог, мамина смрт. Сахрана седмог. Каписова посета.¹³ Имао је саобраћајну несрећу у Лорму. Стиже сав поносан због незгоде, усред ове наше.

– Овде – каже ми – на тебе утиче Централна висораван.

Последње речи које ми је мајка упутила:

– Хоћеш ли ме ускоро опет обићи? Хвала на посети.

Госпођа Робен и Жилијет само што су отишле. Баија, Маринет и ја смо је оставили на клупи у башти. Амели је пошла за нама. Управо сам био примио Каписову депешу у којој је јавио да стиже. Она се с клупе сваког часа окретала ка мени да погоди шта је у депеши.

Не верујем да се бацила у бунар. Отишла је да седне на руб након што се кратко обратила неком пролазнику. Везала је ланац, а онда добила емболију. Преврнула се. Дечачић који је био на колима у близини видео ју је. Амелина служавка чула је „пљус!“ Видела ју је, каже, у бунару, на леђима и крикнула.

Трчим, а ноге су ми отежале. Претичем људе који трче. Бацам шешир и Ростанов штап. И нагињем се над бунар.

Сукње на површини воде, лагано њихање као када се удави животиња. Људског лица нема.

Хоћу природно да сиђем у ведрu на крају ланца. Ланац је увијен. Чизме су ми смешно предугачке и личе на рибе које се увијају на дну ведра.

Крици: „Не силазите!“ Један глас: „Нема опасности!“

Неко најзад доноси мердевине. Једва могу да извучем ноге из ведра. Мердевине не допиру до воде. Једном руком покушавам да ухватим ту мртву ствар која се више не мрда. Глава је под водом. Хаљина се цепа. Пењем се. Само сам поквасио стопало. Како сам изгледао док сам излазио из бунара?

¹² Цитат кћерке Жили-Мари Ренар, коју је отац звао Баија (Baïe). (Прим. њрев.)

¹³ Алфред Капис (1858–1922), писац и новинар. (Прим. њрев.)

Двојица силазе. Успевају да је узму и изнесу.
Лезиво лице излази из бунара.
Односе је на кревет. Маринет и даље ту.
Немам ни сузе. Махиналност онога што бих радио да се не суздржавам.
Провео ноћ крај тела, као и кад је тата умро. Зашто? Исти утисак.
Је ли умрла несрећним случајем или се убила, у чему је разлика с верског становишта? У првом случају, погрешила је она, у другом Бог.
Ево благословене јаме. Ко ће победити, тврда верница или слободни зидари?
Нису јој пронашли једну папучу.
Шта остаје? Да се ради.
Најситнија сметња доводи ме до очаја. Оно материјално, несрећа, смрт, то ме не узбуђује. Волео бих да се могу боље узнемирити.
„Бол, ужасна бол.“ Ама не! То се не ствара моментално као физички бол.
Постоји бол која, накнадно, дуго продире у нас, која дуго тражи своје место.
Грмљавина на рубу једног тешког облака ме импресионира.
Нисмо одговорни чак ни за своје жалости.
Је ли то што је Бог недокучив додатни доказ његовог постојања?
Наш стид пред болом је јаче обележје људи од пера.
Довољна је ситница да изазове бол, телеграм неког странца који „саосећа“.
Она се завитлавала, нагињала се на руб да види влажну траву која се пресијава, клекнула би да забрине Амели, вриснула би и дизала руке у ваздух да би дозвољала служавку, а онда је говорила да тако тера кокош из баште. Мајка ироничног писца не сме да се шали.
Не, није то била уображеност, али ја сам први помислио да тако изгледа.
Риђан:
– Проклетство! Тражиш од мене истину и говорим ти је.
– Ах! Добро ми је говориш. Интересантно.
Прочитао писма која јој је отац слао. Нежна. Он уосталом каже: „Молим се богу да...“ Лаж никад није вечна.
Смрт није уметница.
Недокучивост несреће.
Лагано светлуцање месечине на чаршаву.
Нема ниједну огреботину. Сигурно је пала као мртав терет.

Гађење, али од чега? Не бих умео да кажем.

16. август

Тако сам на веома компликован начин остао сироче.

22. август

Истина увек разочарава. Уметност је ту да је фалсификује.

1910.

23. фебруар

Обичан човек себе не познаје. Он може да умре а да не зна ништа о свом срцу. Говорим о правом срцу – јер, што се оног другог тиче... – о оном што куца у грудима.

Човек је равнодушан као ручни сат.

27. фебруар

Уосталом, готов сам. Могао бих поново да почнем и тако би било боље, али нико то не би приметио. Било би боље да ставим тачку.

6. април

Ове ноћи хоћу да се придигнем. Отежалост. Једна нога виси напољу. А онда ми низ њу потече млаз. Потребно је да допре до пете да бих се одлучио да устанем. Осушиће се у постељини, као онда кад сам био Риђан.

(Овде се завршава *Дневник* Жила Ренара, који је преминуо 22. маја 1910)

(С француској ирревео **Бојан Савић Осџојић**)